

جایگاه استقامت و اثرات آن در اندیشه قرآنی مقام معظم رهبر انقلاب

زهره عبداللهی^۱

چکیده

استقامت و پایداری در مقابل ظلم امری ضروری در تعادل جوامع انسانی است. در طول تاریخ همواره منابع انسانی، مالی و طبیعی جوامع مورد طمع و تهاجم نظام سلطه قرار گرفته است. در مقابل این تهاجم، استقامت هایی هم شکل گرفته که منجر به شکست یا پیروزی شده است. عوامل شکست یا پیروزی جوامع به نحوه مقاومت، شرایط و موانع آن باز می گردد. استکبار هر روز با شیوهی جدید در پی شکست مقاومت ها و نهضت هاست؛ بنابراین شناخت استقامت و بررسی عوامل محقق شدن آن و رفع موانع موجود بر سر راه آن ضرورت می یابد. مقام معظم رهبری به عنوان پرچمدار مقاومت در جهان مورد اقبال جوامع اسلامی و غیر اسلامی و به خصوص جوانان قرار گرفته است؛ سه محور اساسی خداگاهی، امید و جوانان در کنار عواملی مثل ایمان، صبر، تقوا و اتحاد می تواند در ایجاد مقاومت موثر باشد. بنابراین در این مقاله به بررسی نظرات ایشان با رویکرد قرآنی پرداخته می شود. روش تحقیق، روش توصیفی - تحلیلی و جمع آوری اسنادی و کتابخانه ای است.

کلیدواژه ها: استقامت، استکبار، اتحاد، ایمان و صبر.

^۱ . طلبه پایه ۵ سطح ۲ مدرسه علمیه حضرت فاطمه محدثه سلام الله علیها

منابع طبیعی و مالی و انسانی جوامع در طول تاریخ مورد تهاجم نظام سلطه بوده است. نظام سلطه با استفاده از جنگ سخت (تهدید نظامی، تحریم اقتصادی و سیاسی) و جنگ نرم (با استفاده از رسانه ها و فضای مجازی، آمیزش حق و باطل، انقلابهای مخملی، استحاله فرهنگی)، در صدد حاکمیت بر جان و مال و ناموس جوامع برآمده است. مردم در مقابل چه کنند؟ تسلیم شوند یا مقاومت کنند؟ مقاومت چیست؟ آیا اساسا مقاومت مؤثر است؟ عوامل، شرایط و روش و اثرات مقاومت چیست؟ تجارب تاریخی مقاومت بیانگر چیست؟ این مقاله با توجه به اندیشه قرآنی رهبر معظم انقلاب و روند تاریخی مقاومت در پی پاسخ به این مسئله است.

«استقامت» در قرآن به معنای استواری و پایداری و از ریشه «ق-و-م» است. این واژه در معنای اصطلاحی، به معنای ثبات قدم و تحمل همه سختی‌ها و ناامید نشدن در مقابل آنهاست. استقامت با توجه به معنای طلبی باب استفعال، به معنای طلب قیام است و استمرار و استدامت است و از لوازمی که قرآن برای این مفهوم برشمرده ایمان، صبر، حلم، مجاهدت، خودسازی و جامعه سازی است. قرآن کریم در دو سطح فردی و اجتماعی، انسانها را به استقامت در دین و ایمان و توحید و ثبات قدم در راه حق، فرمان داده است. این مفهوم از جمله مفاهیمی است که در کلام رهبری نیز جایگاه ویژه‌ای دارد. رهبر انقلاب با اشاره به این که خداوند در قرآن کریم مومنین را به استقامت دعوت فرموده «فاستقم كما امرت»، تصریح کردند هنگامی که ملتی راهی را آغاز می‌کند، باید استقامت به خرج دهد، قدم‌ها را محکم و استوار بردارد تا به قله مقصود برسد. این مقاله در پی در آن است که جایگاه استقامت و اثرات آن را در کلام رهبری با توجه به قرآن کریم بررسی نماید. روش تحقیق مقاله به روش توصیفی تحلیلی و با روش جمع‌آوری اطلاعات کتابخانه‌ای گردآوری شده است.

استقامت از جمله مفاهیمی است که در صورت اتصاف جامعه به آن، میزان موفقیت و پیشرفت جامعه در حد چشمگیری افزایش می‌یابد و سبب تسریع در رسیدن به آرمان‌ها و اهداف جامعه می‌شود. شناخت و معرفی این مفهوم جامعه را در دستیابی به آن یاری می‌کند. ضرورت بررسی این مفهوم زمانی روشن می‌شود که شاهد شکست و انحطاط بسیاری از انقلاب‌ها و قیام‌ها و تسلیم شدن در برابر استکبار جهانی هستیم.

کتاب «بصیرت و استقامت» بیانات مقام معظم رهبری در زمینه بصیرت و استقامت با ضمیمه فتنه را ذکر کرده است که در سال ۱۳۹۴ و توسط مرکز صهبا به چاپ رسیده است. بیانیه گام دوم انقلاب از رهبری نیز به توصیف جایگاه این مفهوم پرداخته است. کتاب «طرح کلی اندیشه اسلامی در قرآن» با قلم رهبر معظم انقلاب اسلامی با موضوع اندیشه اسلامی در قرآن که انتشارات صهبا منتشر نموده است. کتاب «دشمن شناسی» از آیت العظمی خامنه‌ای در ۱۵۶ صفحه با همت انتشارات انقلاب اسلامی به چاپ رسیده است. مقالات متعددی در این زمینه به چاپ رسیده است که از آن جمله می‌توان به «استقامت و پایداری در قرآن» از دکتر سید محمد میرحسینی، مرتضی قاسمی حامد و مسعود مشاورانی در سال ۱۳۸۹-۱۳۹۰ به چاپ رسیده است.

پیش از ورود به بحث لازم است برخی مفاهیم و واژگان بنیادین پژوهش تبیین شود.

أ. مقاومت در لغت

واژه مقاومت از ریشه «ق و م» است و معانی مختلف برای آن ذکر شده است: اعتدال، ثبات و مداومت پایداری، ایستادگی و پافشاری^۱. در برخی کتاب‌های لغت معاصر مانند المنجد، واژه مقاومت آمده است: «قاوم، يقاوم، مقاومة: قام معه، ضاده»^۲ بدین ترتیب در المنجد، ضدبودن و رو در رویی بیان شده است. آن‌گاه این پرسش مطرح است که معنای اعتدال با ضدبودن چه تناسبی دارد؟ در توضیح ارتباط معنای اعتدال و ضدیت باید گفت: برای حفظ اعتدال باید با عامل بر هم زننده تعادل، ضدیت و مقابله نمود و فرقی نیست بین اینکه بر هم زننده تعادل، عامل درونی شخص و یا عامل بیرونی مانند دشمن باشد. همچنین موضوع تعادل اعم است از امور فردی، جمعی، معنوی، فرهنگی، علمی، اقتصادی و سیاسی و محدود به هیچ یک نیست.^۳

نکته بدیهی در معنای مقاومت، استمرار و ادامه آن است؛ یعنی مادامی که عامل بر هم زننده اعتدال در حال اعمال قوا باشد، مقاومت کننده باید در حفظ تعادل خود بکوشد.

واژه مقاومت در قرآن به کار نرفته است؛ اما با مصدر استقامت به صورت فعلی و اسم فاعلی آمده است.

مشتقات فعلی آن، برای امر به استقامت به صورت‌های «استقم»^۴، «استقيما»^۵، «استقيموا»^۶، و برای بیان آثار استقامت به شکل «یستقیم»^۷ و «استقاموا»^۸، به کار رفته است. در سایر موارد واژه «مستقیم» که اسم فاعل مصدر استقامت است، به کار رفته است. از این میان آیاتی که در هیات فعلی، استقامت را بیان کرده‌اند حکم لزوم استقامت در برابر دشمن را بیان کرده و مباحث مختلفی از این آیات استفاده می‌شوند؛^۹ مانند:

^۱ دهخدا، لغت نامه دهخدا، ج ۶، ص ۲۱۸۱

^۲ لويس معلوف، المنجد في اللغة، ص ۶۶۳

^۳ نگهبان، ابوالحسینی، مقاومت در قرآن، ص ۵.

^۴ .هود، آیه ۱۱۲.

^۵ .یونس، آیه ۸۹.

^۶ .توبه، آیه ۱۰.

^۷ .تکویر، آیه ۲۸.

^۸ .فصلت، آیه ۳۰.

^۹ . نگهبان، ابوالحسینی، مقاومت در قرآن، ص ۴.

«إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ»

در حقیقت کسانی که گفتند پروردگار ما خداست سپس ایستادگی کردند (استقاموا) فرشتگان بر آنان فرود می‌آیند [و می‌گویند] هان بیم مدارید و غمین مباشید و به بهشتی که وعده یافته بودید شاد باشید.^۱

علامه طباطبایی می‌فرماید: مقاومت در اصل به معنای قیام است، آن گاه این کلمه را بطور استعاره در متعادل‌ترین احوال هر چیز دیگری استعمال کرده‌اند، مثلاً استوارترین وضع یک ستون را که همان حالت عمودی آن است قائم می‌نامند، و همچنین درختی را که بر پای خود ایستاده و رگ و ریشه خود را در زمین دوانیده قیام درخت می‌خوانند، و به همین منوال قائم بودن یک ظرف آب به این است که روی قاعده (کب) خود ایستاده باشد، و قیام عدل این است که در زمین گسترده شود و قائم بودن قانون و سنت این است که در مملکت اجراء شود. و به همین منوال اقامه، به معنای بپا داشتن هر چیز است به نحوی که تمامی آثار آن چیز مترتب بر آن شود، و هیچ اثر و خاصیتی پنهان و مفقود نماند، مانند اقامه عدل و اقامه سنت و اقامه نماز و اقامه شهادت و اقامه حدود و اقامه دین و امثال آن و اما اشتقاق دیگر این ماده که استقامت است، معنایش طلب قیام از هر چیز است.^۲

ب. مقاومت در اصطلاح

مقاومت واژه‌ای است که در علوم مختلف معنای اصطلاحی می‌یابد:

در اصطلاح علم سیاست واژه مقاومت عبارت است از: ایستادگی، مخالفت و واکنش برای دفع کردن.

در اصطلاح علم فقه، مقاومت به نحو عام و خاص مطلق، زیر مجموعه موضوع جهاد است. بدین ترتیب که جهاد بر دو نوع است: جهاد ابتدایی و جهاد دفاعی و جهاد دفاعی همان مقاومت است. پس برای فهم معنای اصطلاحی مقاومت در فقه، به اختصار به اصطلاح جهاد دفاعی می‌پردازیم:

دفاع در شریعت اسلام بر دو قسم است: دفاع از اساس اسلام و دفاع از نفس.

اما نوع اول که مناسب این نوشتار است، عبارت است از اینکه اگر دشمن به مسلمانان حمله کند به شکلی که اساس اسلام در خطر قرار گیرد، بر همه مسلمانان واجب است که با فدا کردن جان و مال و هر وسیله ممکن در برابر آن هجوم ایستادگی و دفاع کنند. این دفاع به صورت کفایی یا عینی بر مسلمانان واجب است و حضور امام معصوم یا اذن او لازم نیست.^۳

ج. مترادف‌های قرآنی مقاومت

^۱ . فصلت، آیه ۳۰.

^۲ . طباطبایی، تفسیر المیزان، ج ۱۱، ص ۶۲.

^۳ . نگهبان، ابوالحسینی، مقاومت در قرآن، ص ۳.

در قرآن کریم بعضی از الفاظ هم معنای مقاومت هستند مانند:

صبر و شکیبایی: ای پیامبر مؤمنان را به جهاد برانگیز اگر از [میان] شما بیست تن شکیبا (صَابِرُونَ) باشند بر دویست تن چیره می شوند و اگر از شما یکصد تن باشند بر هزار تن از کافران پیروز می گردند چرا که آنان قومی اند که نمی فهمند.^۱

ثبات قدم: ای کسانی که ایمان آورده اید چون با گروهی برخورد می کنید پایداری ورزید (فَاقْبُتُوا) و خدا را بسیار یاد کنید باشد که رستگار شوید.^۲

دفاع: مواجهه با دشمن دارای مراتبی است؛ برخی یارای جنگیدن با آن دارند و برخی نمی توانند، با این حال هر قدر که می توانند باید در این مقاومت سهیم باشند، مثلاً سیاهی لشکر باشند.^۳ خداوند فرموده است: «بیائید و در راه خدا نبرد کنید یا (لا اقل) از حریم خود دفاع نمائید»^۴

طاقت و تحمل: و هنگامی که [طالوت] با کسانی که همراه وی ایمان آورده بودند از آن [نهر] گذشتند گفتند امروز ما را یارای [مقابله با] جالوت و سپاهیانیش نیست (لَا طَاقَةَ لَنَا) کسانی که به دیدار خداوند یقین داشتند گفتند بسا گروهی اندک که بر گروهی بسیار به اذن خدا پیروز شدند و خداوند با شکیبایان است.^۵

قتال (رو در رو شدن): و در راه خدا با آنان که به جنگ و دشمنی شما برخیزند نبرد کنید، لکن از حد تجاوز نکنید که خدا متجاوزان را دوست ندارد.^۶

جهاد: در بسیاری از موارد که لازمه امتثال امر الهی مقاومت است، لفظ جهاد به کار رفته است مانند آیه‌ای که می‌فرماید: و کسانی که در راه ما کوشیده اند (جَاهِدُوا) به یقین راه خود را بر آنان می‌نماییم و در حقیقت خدا با نیکوکاران است.^۷ «جاهدوا» به معنای مقاومت در برابر هواهای نفسانی برای عبادت خداوند و شکر نعمت‌هایش و صبر در امتحان‌های الهی است.^۸

^۱ . انفال، آیه ۶۵.

^۲ . انفال، آیه ۴۵.

^۳ . نگهبان، ابوالحسینی، مقاومت در قرآن، ص ۴.

^۴ . آل عمران، آیه ۱۶۷.

^۵ . بقره، آیه ۲۴۹.

^۶ . بقره، آیه ۱۹۰.

^۷ . عنکبوت، آیه ۶۹.

^۸ . نگهبان، ابوالحسینی، همان.

۳. تقویت اراده و آمادگی در راه علم، رشد، خلاقیت و تکامل

... وقتی شما مجهز باشید، وقتی مسلح به ایمان، مسلح به علم و آماده ی فداکاری باشید دشمن جرأت نمی کند به طرف گامی از روی بدخواهی بردارد.^۱

۴. حفظ اتحاد و یکپارچگی ملت در برابر دشمن

... جمهوری اسلامی ثابت کرده است و نشان داده است که در دفاع از خود کاملاً مقتدرانه عمل می کند؛ همه ی ملت مثل یک مشت مستحکم گرد هم می آیند و در مقابل متجاوز، در مقابل متعرض، در مقابل مهاجم غیر منطقی می ایستند؛ در دفاع، ملت ما یکپارچگی کامل دارد.^۲

۵. عدم غفلت و حواس پرتی نسبت به دشمن

... آن وقتی که شما دچار غفلت باشید، به دشمن اعتماد کنید، آن وقت دشمن فرصت پیدا خواهد کرد که مقاصد خود را در کشور پیاده کند.

... دشمن نخواهی بیدار است.^۳

۶. توجه به دشمن اصلی و مشغول نشدن به دشمنان درجه دوم

این که امام رضوان الله علیه مکرر تکرار می کردند که هر چه فریاد دارید بر سر آمریکا بکشید به خاطراین است که بر سر یکدیگر کمتر فریاد بکشید.

... دشمن اصلی جای دیگر است. دشمن اصلی آن دشمنی است که با همه ی توان در صدد است دستاورد عظیم ملت ایران را از او بگیرد.^۴

۷. فریب نخوردن از لبخند و وعده های دروغ جبهه ی دشمن

... فریب لبخند دشمن را و فریب وعده های دروغ دشمن را نخورید. جبهه ی قدرت مادی ای که امروز بر دنیا مسلط است راحت عهد می شکنند.^۵

استکبار هیچگاه به عهد خود پایبند نبوده است و به محض بازیابی قدرت و ایجاد رخنه و نفاق در میان امت، حمله ددمنشانه خود را از سر می گیرد. بنابراین باید با حفظ وحدت و در سایه سار ولایت در بیدار باش و آماده باش

۱. بیانات رهبر در دیدار دانش آموزان و دانشجویان بسیجی (۱۳۸۶/۰۸/۰۹).

۲. بیانات رهبر در دیدار جمعی از فرماندهان و کارکنان ارتش جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۴/۰۱/۳۰).

۳. بیانات رهبر در دیدار مردم قم در سالروز قیام نوزدهم دی (۱۳۹۱/۱۰/۱۹).

۴. بیانات رهبر در دیدار دانش آموزان و دانشجویان (۱۳۹۴/۰۸/۱۲).

۵. بیانات در خطبه های نماز جمعه تهران (۱۳۹۰/۱۱/۱۴).

کامل بوده با تجهیز خود به سلاح و صلاح، و علم و ایمان، هواره در صدد شناخت دشمن و توانایی هایش باشیم، جریان نفاق را بشناسیم و مراقب تحرکات دشمن باشیم.

موانع مقاومت

الف. دنیاطلبی و هواهای نفسانی

دنیاطلبی و دلدادگی به مادیات، از عوامل سستی در مبارزه و رویارویی با دشمن است. خداوند می‌فرماید: وعده پیروزی برای شما محقق بود تا وقتی که برای خدا نبرد می‌کردید، اما هنگامی که به طمع غنائیم با هم برخورد کردید مقاومت خود را از دست دادید.^۱ حب دنیا باعث ترس و سستی در رای می‌شود.^۲

ب. شیطان و وسوسه‌هایش

شیطان همیشه در کمین بشر بوده و با استفاده از نقاط ضعفی که از هر کسی سراغ دارد، او را فریب داده و از مسیر حق منحرف می‌سازد. در عرصه صبر و مقاومت نیز با رخنه در قلب افراد، عزم آنها را سست کرده و موجب لغزش ایشان می‌شود.^۳ در قرآن این موضوع این‌گونه بیان شده است: کسانی از شما که در روز برخورد دو گروه (مسلمان و کافر در جنگ احد) پشت کردند و فراری شدند شیطان آنها را به سبب نافرمانی و بدکرداریشان به لغزش افکند، و همانا خدا از آنها درگذشت، که خدا بسیار آمرزنده و مهربان است.^۴

ج. تأثیرپذیری از دشمن

جنگ روانی دشمن یکی از عوامل ضد مقاومتی است. بی‌گمان تأثیرپذیری مجاهدان از تحریکات خیانت‌آمیز دشمن، مانع پایداری آنان است. معمولاً کسانی که تحت تأثیر جنگ روانی دشمن قرار گرفته‌اند دست از مقاومت برداشته و خود را تسلیم دشمن کرده‌اند. خداوند می‌فرماید: در واقع این شیطان است که دوستانش را می‌ترساند پس اگر مؤمنید از آنان مترسید و از من بترسید^۵ کسانی که تحت تأثیر فریب دشمن قرار گیرند و از متابعت رهبری جامعه بازمانند و وعده نصر الهی را فراموش کنند و امر مقاومت را فرو گذارند، در واقع ولایت شیطان و دشمن را پذیرفته‌اند.^۶ بالاترین ملاک برای تشخیص تأثیر دشمن در مومنین، ولایت‌پذیری یا عدم ولایت‌پذیری آنها از رهبر جامعه است.

۱. آل عمران، آیه ۱۵۲.

۲. نگهبان، ابوالحسینی، همان.

۳. همان.

۴. آل عمران، آیه ۱۵۵.

۵. همان، آیه ۱۷۵.

۶. نگهبان، ابوالحسینی، همان.

د. تبعیت از نادانان

برای باقی ماندن بر راه درست باید از آگاهان تبعیت شود و تبعیت از نادانان موجب انحراف از مسیر صحیح خواهد شد. خداوند پیروی از نادانان را مخالف استقامت دانسته و گفته است: فرمود دعای هر دوی شما پذیرفته شد پس ایستادگی کنید و راه کسانی را که نمی‌دانند پیروی نکنید.^۱ شرط استقامت صحیح عدم تبعیت از نا آگاهان است.^۲

ه. عجب

هرگاه انسان دشمن را به هر دلیلی کوچک و ضعیف شمارد، از آسیب در امان نخواهد ماند؛ زیرا دیگر تمام همت و دقت خود را صرف مقابله با او نمی‌کند. خداوند در قرآن یکی از نمونه‌های شکست ناشی از عجب را اینگونه بیان می‌فرماید: همانا خدا شما مسلمین را در مواقعی بسیار یاری کرد و نیز در جنگ حنین که فریفته و مغرور بسیاری لشکر اسلام شدید و آن لشکر زیاد اصلاً به کار شما نیامد و زمین بدان فراخی بر شما تنگ شد تا آنکه همه رو به فرار نهادید.^۳ یعنی کم یا زیادی جمعیت دلیل غلبه یا شکست نیست؛ بلکه یاری خداوند است که پیروزی را به ارمغان خواهد آورد.^۴

و. عجل بودن

طبع اولیه بشر عجل بودن است. خداوند می‌فرماید: انسان با شوق و رغبتی که خیر و منفعت خود را می‌جوید (چه بسا به نادانی) با همان شوق و رغبت شر و زیان خود را می‌طلبد، و انسان بسیار بی‌صبر و شتاب‌کار است.^۵ برای رسیدن به اهداف بلند انسان باید بر این صفت غلبه کند؛ زیرا عجله موجب می‌شود صبر آدمی کم شود و توان مقاومت را از او سلب می‌کند.^۶ ابن عباس ذیل آیه ۴۸ سوره قلم می‌گوید: خداوند پیامبر را امر به صبر فرمود و او را نهی کرد از اینکه مانند حضرت یونس عجله نماید.

امت اسلام باید همواره خودسازی باشد. این از عوامل بازدارنده مقاومت مثل دنیازدگی، غرور و عجب، تنبلی و سستی به دور باشد.

۱. یونس، آیه ۸۴.

۲. نگهبان، ابوالحسینی، همان.

۳. توبه، آیه ۲۵.

۴. نگهبان، ابوالحسینی، همان.

۵. اسراء، آیه ۱۱.

۶. نگهبان، ابوالحسینی، همان.

نتیجه

مقاومت یکی از ارکان ایجاد تعادل در زندگی اجتماعی است؛ زیرا در تضاد بین قدرت طلبی و منفعت طلبی نظام سلطه و منافع ملت ها این مقاومت ملت هاست که می تواند قدرت سلطه را در هم بشکند و توازن جهانی را رقم بزند.

مقاومت مراتبی دارد چون صبر و پایداری، تحمل رنج ها، عدم سستی و ترس و در نهایت جنگ و جهاد.

رویکرد رهبر معظم انقلاب قرآنی است زیرا رهنمود مطابق با فطرت است، بر جان می نشیند. هدایتش بی نقص است و ره گشا رهبر معظم انقلاب در بیانیه گام دوم انقلاب با رویکرد قرآنی، سه عنصر خود آگاهی تاریخی، امید و اراده و میدان داری جوانان را در مقاومت موثر دانسته اند. ایشان می فرمایند: دولت موظف است به حفظ مرزبندی خود با دشمن، پایبندی به ارزش های انقلابی و ملی، حفظ عزت ملی و حل مشکلات به صورت حکیمانه مصلحت جویانه. همچنین ایشان شرایط به ثمر رسیدن مقاومت را از جمله ایمان، صبر، تقوا، توکل، ولایت پذیر و ... می دانند.

ملتی که به تقویت ایمان و اراده خود پرداخته و تقوای الهی را پیشه خود ساخته و فقط به خداوند متعال توکل کرده است از هیچ کس و هیچ چیز نمی هراسد و مصرت خداوند و امداد الهی یار و یاور او خواهد بود.

آثار و نتایج مقاومت عبارتند از: پاداش و امداد الهی، عقب گرد دشمن، رشد مردم سالاری دینی، سقوط اقتدار و وجاهت جهانی آمریکا و در نظر ایشان راهکار های مقاومت عبارت است از: حفظ اقتدار ملی، اتحاد، رفع کمبود ها و ضعف ها، آمادگی علمی، عدم غفلت از دشمن و فریب وعده و وعید های دشمن را نخوردن است.

حیات امت اسلام در مقاومت است بنابراین باید دشمن و امکانات و توانایی های او را بشناسد و رصد کند. همچنین همواره در راه خودسازی و جامعه سازی باشد تا از عوامل بازدارنده مقاومت مثل دنیاگرایی و تن آسایی و غرور بیجا و اسارت شیطان و غفلت به دور باشد.

فهرست منابع

✽قرآن کریم

۱. اعرابی، غلامحسین، مبانی قرآنی و روایی مقاومت در کلام مقام معظم رهبری، فصلنامه علمی – تخصصی علوم قرآن و حدیث، بهار ۹۹، شماره اول.
۲. نگهبان، ابوالحسینی، مقاومت در قرآن، (۶ اردیبهشت ۱۳۹۹)، پژوهشگاه مطالعات تقریبی.
۳. پورفاضلی، سید امیر، دشمن شناسی، تهران: انتشارات انقلاب اسلامی، بی تا.
۴. حسینی خامنه ای، سید علی، بیانیه گام دوم انقلاب، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲.
۵. _____، دشمن شناسی، تهران، انقلاب اسلامی، ۱۳۸۹.
۶. _____، طرح کلی اندیشه اسلامی در قرآن (چاپ بیست و ششم)، مشهد: انتشارات موسسه ایمان جهادی، ۱۳۵۳.
۷. طباطبایی، محمد حسین، المیزان، ترجمه: سید محمدباقر موسوی همدانی، قم: دفتر انتشارات اسلامی، چاپ هشتم، ۱۳۶۸.
۸. غلامی، نجف علی، بررسی اندیشه های رهبر معظم انقلاب اسلامی، تهران: موسسه فرهنگی ولاء منتظر عجل الله تعالی فرجه الشریف .
۹. لويس، معلوف، المنجد فی اللغة، بیروت، دار المشرق، ۱۳۷۳ ش.
۱۰. میرحسینی، سید محمد، قاسمی حامد، مرتضی، مشاورانی، مسعود، استقامت و پایداری در قرآن، نشریه ادبیات پایداری « پاییز ۱۳۸۹ – بهار ۱۳۹۰ ، شماره ۳-۴.

سایتها

[https:// Khamenei.ir](https://Khamenei.ir)